

УДК 94(477)

Віталій Михайловський

доктор історичних наук, професор кафедри історії України
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна), e-mail: mykhaylovsky@gmail.com

ВОЛОДІННЯ «ТРЬОХ ТАТАРСЬКИХ ЦАРІВ» ТА УЯВЛЕННЯ ПРО «ПОТРІЙНЕ ПОДІЛЛЯ» В БИТВІ ПІД ГРЮНВАЛЬДОМ *

У статті здійснено аналіз поділу історичного регіону Поділля, що з'явився у середині XIV ст. внаслідок поразки татарських володарів цієї території в битві на Синіх Водах 1362 р. та розширення впливу Великого князівства Литовського в південно-східному напрямку. Попередня історична традиція, відображена в літописній «Повісті про Поділля», зазначає поділ території в межиріччі Дніпра та Дністра між трьома татарськими правителями Поділля – Кутлубугом, Хаджибеєм і Дмитром. Локалізація цих володінь украй ускладнена з огляду на надто малу кількість джерел із XIV ст. На основі топонімів, котрі походять із документів князів Коріатовичів, зроблено уточнення щодо володіння Дмитра. На підставі аналізу гідронімів висунуто гіпотезу про можливе володіння Кутлубуга. Уявлення про поділ Поділля на три частини збереглося й на початку XV ст. У цей час Поділля було поділене на дві частини: західна перебувала під владою короля Владислава II Ягайла, а східна – під зверхністю великого князя литовського Вітовта. В опису королівського війська в битві під Грюнвальдом 1410 р. зазначено про три подільських хоругви. Поділля стало єдиною територією, від якої було виставлено таку кількість військових формувань. Автор цього опису Ян Длугош причиною вбачав значну чисельність населення. Натомість наявні в нашому розпорядженні писемні джерела другої половини XIV – початку XV ст. не дозволяють підтвердити цю версію. Видається, що ще на початку XV ст. три подільських хоругви під Грюнвальдом свідчили про старе уявлення щодо відповідного поділу краю.

Ключові слова: *Поділля, татари, Велике князівство Литовське, Грюнвальд.*

---

* Це питання не було для мене новим, адже свого часу я зробив обережну спробу пояснити наявність у 1410 р. трьох подільських хоругв тотальною мобілізацією, яку провів Ягайло на Поділлі напередодні воєнної кампанії (див.: Михайловський В. Еластична спільнота: Подільська шляхта у другій половині XIV – 70-х роках XVI ст. – К., 2012. – С.278–279). Ідеєю цієї статті я завдячую докторові історичних наук О.Однороженку з Інституту української археографії та джерелознавства імені М.Грушевського НАН України, який на конференції в листопаді 2016 р. спровокував мене питанням, чому під Грюнвальдом було саме три подільських хоругви? Це стало додатковим стимулом упорядкувати свої думки з цього приводу. Я вдячний докторові історичних наук Т.Вілкул, яка навесні цього року запросила мене виступити на семінарі в Інституті історії України НАНУ. Виступ і подальша дискусія значно поліпшили первісний варіант статті. Основні її тези я також обговорював із доктором історичних наук Б.Черкасом, за що йому дякую.

У другій половині XIV ст. Поділля поступово оформилося в новий історичний регіон – Подільське князівство під владою литовських князів. Це відбулося там, де доти не існувало жодного удільного князівства як частини давньоруського світу Рюриковичів. Підпорядкування краю владі братів Коріатовичів, племінників Ольгерда та внуків Гедиміна, не змінило уявлень про ці терени, які ще довго перебували під відчутним впливом татар. Переможені на Синіх Водах татарські володарі – Хаджибей, Кутлубуг і Дмитро – були правителями трьох частин розлогого краю, що простягався на захід від Дніпра на понад 500 км і через який проходили основні торговельні шляхи у цьому регіоні Європи. Згадка про тих правителів і стала вихідним моментом у спробах істориків розібратися з устроєм Поділля в татарський період. Як це не дивно, але відголоски уявлення про старий поділ краю були ще цілком реальними на початку XV ст., коли 1410 р. в битві під Грюнвальдом об'єднане польсько-литовсько-руське військо перемогло Тевтонський орден. До того ж татарські ярлики навіть у другій половині XV–XVI ст. містили цілком уже архаїчні як на той час уявлення про терени в межиріччі Дніпра та Дністра.

Брати Коріатовичі в 1360-х рр. утворили Подільське князівство на території, якою до них поряdkували згадані татарські володарі, що їх літопис визначав «отчичами й дідичами Подільської землі» («отчичи и дедъчи Подольской земли»), а історіографічна традиція називає їх «царями». Це стало одним з елементів розширення влади Великого князівства Литовського в південному напрямку та його прагнення опанувати значну частину руських земель, а водночас, убезпечивши себе від зазіхань Золотої Орди, узяти під контроль відрізок східної торгівлі у Чорноморському регіоні.

Ще одним аспектом, який, імовірно, сприяв політичним змінам, збігся у часі з остаточним підпорядкуванням Руського королівства та приходом братів Коріатовичів на Поділля, і на який майже не звертали уваги дослідники з Центрально-Східної Європи, була «чорна смерть» – чума. Пандемія, принесена у Чорномор'я торговцями, розпочалася 1346 р., триваючи щонайменше до 1353 р.¹ Хоч нам і невідомо, як пошесть потрапила до Кафи, але ми достеменно знаємо, як вона потрапила далі в басейн Середземного моря². Епідемія могла «сприяти» експансії османців, створенню ними імперії, і поширювалася вздовж усталених на той час торговельних шляхів³. Цілком можливо, що так само, як і в Анатолії, демографічно ослаблене осіле населення земель Улусу Джучи на правому березі Дніпра стало «легкою здобиччю» прибулих із півночі литовців⁴.

Чи не вирішальну роль у зміні політичної належності українських земель у середині XIV ст. стала смерть останнього володаря Руського королівства Болеслава Юрія у квітні 1340 р. Це докорінно змінило розстановку сил

¹ *Nükhet V.* New science and old sources: why the Ottoman experience of plague matters // *The Medieval Globe*. – 2014. – Vol.1: Pandemic disease in the Medieval World. Rethinking the black death / Ed. M.H.Green. – P.197.

² *Nükhet V.* Plague and Empire in the Early Modern Mediterranean World: The Ottoman Experience, 1347–1600. – Cambridge University Press, 2015. – P.97–98.

³ *Ibid.* – P.107–109.

⁴ Див.: *Черкас Б.* Західні володіння улусу Джучи: Політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста (XIII–XIV ст.). – К., 2014.

серед претендентів на його спадщину. Ішлося про те, хто з двох (польський король Казимир III або литовський князь Любарт) спроможеться заявити про свої претензії та швидко їх реалізувати. Активна участь Казимира в підпорядкуванні цієї території після смерті останнього руського монарха була пов'язана з тим, що польський правитель, як старший і наймогутніший представник династії П'ястів, мав більше прав на спадок померлого родича. Це загалом відповідало планам короля та його оточення⁵.

Можливо, розголос про конфлікт привернув увагу до цих земель старших синів Коріата, які могли виступити на боці Любарта. З іншого боку, існує ймовірність про ширші плани Ольгерда підпорядкувати своїй владі руські землі на порубіжжі зі Степом. І видається, що наявність чималої кількості нащадків Гедиміна могла слугувати своєрідним інструментом для втілення подібних намірів. Зазначимо, що на той час більша частина молодших Гедиміновичів з об'єктивних причин не мала удільних володінь, і зарадити могло лише підпорядкування владі роду нових земель.

Територія майбутнього Поділля видавалася місцем, доволі віддаленим від Львова, Луцька, Белза, які в 1340-х рр. перебували в епіцентрі запеклих суперечок польського короля й литовських князів за спадщину Руського королівства. Саме цим можна пояснити вибір Коріатовичів, якщо це було їх самостійне рішення, або ж виконання наказу Ольгерда відвоювати в татар розлогі терени на південному-сході та сформувати власний уділ, що згодом і призвело до появи Подільського князівства.

Певною мірою політика нових володарів Поділля мала би слугувати інтересам династії Гедиміновичів, котра у традиційний для цього регіону спосіб (чому сприяла велика кількість безудільних князів) намагалася підпорядкувати старі удільні князівства Рюриковичів. У цій політиці Коріатовичі на перших порах діяли цілком у руслі інтересів і звичок династії, утім співпраця з польським королем Казимиром III призвела до їх васальної залежності від Корони Польської (до 1366 р.). Але яким же було уявлення про територію, що її отримали нові правителі, котрі прийшли з півночі?

«Три татарських царі» та їхні володіння на Поділлі у середині XIV ст.

Літописна традиція Великого князівства Литовського, за якою пішла переважна більшість істориків, що писали національні наративи у Центрально-Східній Європі, пов'язує підпорядкування майбутнього великого Поділля династії Гедиміновичів із подіями, що сталися внаслідок перемоги великого князя литовського Ольгерда 1362 р. в битві на Синіх Водах над володарями Поділля. Цими останніми були Хаджибей, Кутлубуг і Дмитро, названі у Супрасльському літопису як «отчичи и дедѣчи Подольскои земли»,

⁵ Остаточне ж утвердження Казимира на руських землях відбулося лише після походу 1349 р. (див.: *Szczur S. W sprawie sukcesji andegaweńskiej w Polsce // Roczniki Historyczne. – 2009. – Roczn.LXXXV. – S.102*).

а разом «брати»⁶, що, на думку М.Русеева, означало рівний статус цих осіб у тогочасному ординському соціумі. Дослідник також уважає, що вони були правителями «тми» («tümen»), а не родичами⁷. У цьому аспекті привертає увагу кількість володарів – трое, яка відповідає кількості синів Куремси, котрі управляли його володіннями у середині XIII ст. А отже, можна припустити тривання у середині XIV ст. поділу межиріччя Дністра та Дніпра на три частини, що, можливо, і було започатковано у середині XIII ст.

Локалізація підвладних цим татарським правителям теренів здавна цікавила істориків. Володіння Хаджибея та Кутлубуга визначалися за допомогою співзвучних загальновідомих топонімів: Хаджибей – поселення, яке існувало на місці сучасної Одеси, ім'я Кутлубуг співзвучне назві великого озера Катлабуг біля нинішнього Ізмаїла. Усі ці версії мають як своїх прихильників (Я.Дашкевич⁸, М.Русеев⁹ та ін.), так і тих, хто їх заперечує (О.Галенко, за чийми словами, улус Кутлубуга був на Кримському півострові¹⁰, що, утім, важко узгоджується географічно з територією майбутнього Поділля).

Не вдаючись в ідентифікацію Хаджибея та Кутлубуга серед ординської еліти того часу (а таких спроб було зроблено чимало), подам декілька власних спостережень, які до сьогодні не було представлено у працях істориків. У цій статті звернемо увагу лише на географічні маркери, що пов'язані з іменем Кутлубуга. Принаймні володіння одного з правителів – Хаджибея – більшість сучасних дослідників локалізують у межиріччі Дністра й Південного Бугу, довкола цього є певний консенсус, пов'язаний з існуванням чималої кількості згадок про поселення Хаджибей уже у XV ст.

Цікавими виявилися спостереження над топонімами, а особливо гідронімами, співзвучними імені Кутлубуг. Схожою з ним, або похідною від нього, є назва села й річки Котлубаївки, що у західній частині сучасної Вінницької обл. Село з подібним найменуванням не фіксується у джерелах XIV–XV ст., а перша згадка про нього трапляється в кам'янецькій земській книзі лише під 1604 р. й, за інформацією М.Крикуна, у XVI ст. поселення не існувало¹¹. У цьому випадку можна припустити більш пізню назву села на кордоні Подільського воеводства, пов'язавши його виникнення, а отже й назву, із володінням ним представниками певної тюркської родини, що проживала у цій частині Поділля та отримала його як винагороду за службу. Таких осіб, що відбували службу польському королеві на Поділлі й походили з татарського середовища, було чимало¹².

⁶ Полное собрание русских летописей / Сост. Н.Улащик. – Т.35. – Москва, 1980. – С.66.

⁷ Русеев Н. Молдавия в «тёмные века» // Stratum plus. – 1999. – №5. – С.389.

⁸ Дашкевич Я. Степові держави на Поділлі та в Західному Причорномор'ї як проблема історії України XIV ст. // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Вип.10. – Л., 2006. – С.112–121.

⁹ Русеев Н. Молдавия в «тёмные века». – С.388.

¹⁰ Галенко О. Золота Орда у битві на Синіх Водах у 1362 р. // Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях. – К., 2005. – С.136–137.

¹¹ Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воеводства в 1 пол. XVII ст. // Його ж. Подільське воеводство у XV–XVIII ст.: Статті і матеріали. – Л., 2011. – С.269.

¹² Достатньо подивитися ревізії та інвентарі Барського староства за другу половину XVI та першу половину XVII ст. Специфікою цієї території була чимала кількість осілих тюркомовних вояків –

Гідронім Котлубаївка¹³ – це друга назва річки Брониці, котра бере початок біля с. Котлубаївка. На картах вона позначається саме як Котлубаївка¹⁴. Натомість друга назва річки, Броніця, фіксується у середньовіччі лише один раз – у 1470 р. («Bronicza»)¹⁵.

Є ще співзвучні імені Кутлубуга гідроніми, які добре вписуються в географію великого Поділля – річки Котлубій (басейн р. Тилігул) і Котлуй (басейн р. Рось)¹⁶. Це робить пошук володінь Кутлубуга доволі примарним, незважаючи на те, що гідроніми, на думку мовознавців, найбільш стабільні маркери лінгвістичної та історичної інформації¹⁷.

Інтригуючою виявилася спроба окреслити володіння Дмитра. Його персона завжди викликала зацікавлення істориків чи не від часу публікації літописних текстів, в яких присутня «Повість про Поділля» та інформація про битву на Синіх Водах. У цьому немає нічого дивного, адже слов'янське або, точніше, християнське ім'я виділялося серед загалу татарських імен XIV ст. Більшість припущень дослідники виводили вже з цитати документа 1368 р.¹⁸ про володіння Дмитра та населеного пункту на Дністрі – Мітереві Кишини в 1419 р.

З іменем Дмитра пов'язаний один із найцікавіших географічних маркерів документа для Пашка Васновича від 1392 р., де для більш детальної локалізації біля села «Бакъсановць» вжито означення «на Дмитрове». До 2014 р. цей документ не був відомий дослідникам, а отже його інформація не використовувалася для локалізації ймовірних володінь Дмитра. Ідентифікувати «Бакъсановць» як населений пункт кінця XIV–XV ст. мені не вдалося. Також він не фіксується у джерелах XVI–XVII ст.¹⁹ Але у цьому контексті не так важливо локалізувати це село, як те, що тут для означення використано словосполучення «на Дмитрові» – це може вказувати на певну територію або частину Поділля у другій половині XIV ст.

В одній з останніх своїх праць, присвячених території Поділля, Я.Дашкевич зробив спробу реконструювати володіння татарських

чемерисів, свідченням чого стало містечко, котре виділилося з м. Бар у 1600 р. під назвою Бар Чемериський або, як було зазначено в люстрації 1632 р. – Місто Чемериське (див.: Archiwum Narodowy w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Sygn.92. – S.287 («Місто Чемериське [...] але в року 1600, 8 квітня у Варшаві, отримали собі новий привілей від його королівської милості, яким право маґдебурзьке, суди та війта їм надавав, а вони за це повинні службу військову виконувати» / «Miasto Czemeryskie [...] ale in A[nn]o 1600 die 8 Mensis Aprilis w Warszawie otrzymali sobie nowy przywilej od J[ego] K[ró]lewskiej M[os]ci którym prawo Magdeburskie, sądy u wyota im nadawa, a oni względem tego powinni służbę woienną odprawować»)).

¹³ Словник гідронімів України. – К., 1979. – С.277.

¹⁴ Для прикладу, достатньо подивитися популярний картографічний сервіс: maps.google.com

¹⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych. – Tzw. ML. – Dział IV B. – Sygn.17. – K.59–59 v.

¹⁶ Словник гідронімів України. – С.277.

¹⁷ Франко З. Граматична будова українських гідронімів. – К., 1979. – С.3.

¹⁸ Акт угорського короля Людовика I для купців із Брашова, де зазначено татарського володаря Дмитра («Domini Demetry, Princeps Tartarorum») та його землю («in terra ipsius Domini Demetry») див.: Documente privitoare la Istoria Românilor / Ed. E.Hurmuzaki. – Vol.I. – Part 2. – București, 1890. – P.144.

¹⁹ Документи Брацлавського воеводства 1566–1606 рр. / Упор. М.Крикун, О.Піддубняк. – Л., 2008. – 1220 с.; Крикун М. Кількість і структура поселень Брацлавського воеводства в першій половині XVII ст. // Його ж. Брацлавське воеводство у XVI–XVIII ст.: Статті і матеріали. – Л., 2008. – С.187–301.

правителів перед битвою на Синіх Водах²⁰. Найбільш продуктивною виявилася його спроба щодо Дмитра²¹. Історик пропонував локалізувати цю територію в південно-східній частині майбутнього Поділля, де північною межею була би річка Саврань, яка згодом могла слугувати кордоном між литовським та ординським Поділлям. Аргументація Я.Дашкевича базувалася на поширенні топонімів із коренем *Дмитр-*, *Димитр-* (Дмитрів Кільш, Димитрівка, Димитрополь)²². До того ж згадувані в 1419 р. іноком Зосимом Митереві Кишини на Дністрі (місце переправи) походять від спільного кореня *Дмитр-*²³. Така насиченість топонімів, у корені яких, імовірно, відображено ім'я володаря дозволяє висунути припущення про те, що маркування в документі від 1392 р. «на Дмитрове» означає розташування на території, підвладній Дмитрові. Його володіння були захоплені Коріатовичами (у Я.Дашкевича – литовцями) між 1377 і 1380 рр.²⁴ У ході цієї кампанії міг загинути князь Олександр Коріатович, адже інформація про нього зникає з джерел саме у цей час. Вірогідно, під час укладання документа для Пашка Васновича маркер «на Дмитрове» ще міг бути найбільш вдалим, а отже найкраще зрозумілим для всіх учасників угоди.

Ще одним аргументом на користь того, що може йтися про локалізацію володінь Дмитра (і це підсилює гіпотезу Я.Дашкевича про ймовірний кордон на Саврані), є згадка про те, що Пашкові люди можуть ставити в лісах пасіки, а власник має їх обліковувати («маєт на нихъ перепис мѣти и ловіти куницы, и искати в Саврани и Сарадчыне и Боброве»). Останні два топоніми – Сарадчин (тепер, можливо, с. Саражинка Балтського р-ну Одеської обл.) та, імовірно, Боброве (нині с. Перший Бобрик Любашівського р-ну Одеської обл.) – цілком вписуються в окреслені Я.Дашкевичем межі володінь Дмитра.

Означення «на Дмитрове» в документі подільського князя Федора Коріатовича від 1392 р. та ціла низка похідних гідронімів із Дністровсько-Бузько-Дніпровського межиріччя лише підсилює локалізацію володіння Дмитра, яку свого часу підсумував Я.Дашкевич. Щодо інших двох татарських володарів, то варто погодитися з тим, що в межиріччі Дністра й Південного Бугу знаходилися землі, підвладні Хаджибееві, а от спроби локалізувати терени Кутлубуга за допомогою топонімів і гідронімів слід визнати марними з огляду на значне їх розпорошення. Тут не так уже й важлива чітка локалізація, як, власне, наявність трьох територій, котрими володіли зазначені в

²⁰ Дашкевич Я. Степові держави на Поділлі та в Західному Причорномор'ї як проблема історії України XIV ст. – С.112–121.

²¹ Там само. – С.115–118.

²² Там само. – С.117. Своєю чергою в першій половині XVII ст. у Брацлавському воеводстві фіксувалися населені пункти Дмитрашівка («Dmitraszowka»), Дмитрушки («Dmitruszki») (див.: Крикун М. Кількість і структура поселень Брацлавського воеводства в першій половині XVII ст. – С.221). Імовірність того, що словосполучення «на Дмитрове» стосується гідроніма, як у випадку із зазначеними біля інших сіл річками регіону, доволі мала. Серед зафіксованих тут річок лише одна має спільний корінь – Дмитрушка, в Уманському р-ні Черкаської обл. (див.: Словник гідронімів України. – С.173).

²³ Хожение инока Зосимы 1419–1422 гг. / Ред. и предисл. Х.М.Лопарева // Православный палестинский сборник. – Т.VIII. – Вып.3 (24). – Санкт-Петербург, 1889. – С.2.

²⁴ Дашкевич Я. Степові держави на Поділлі та в Західному Причорномор'ї як проблема історії України XIV ст. – С.118.

літопису «отчичи й дідичі Подільської землі». Але це ще не кінець історії про «потрійне» Поділля, яке сформувалося у середині XIII ст. та продовжило існувати в наступному столітті.

Фантом «потрійного Поділля» в битві під Грюнвальдом

Цифра 3 востаннє з'явиться разом із Подільською землею в 1410 р. Причиною цього стане війна Польського королівства з Тевтонським орденом. Кампанія 1410 р., яка ввійшла в історію завдяки перемозі під Грюнвальдом, цікава ще й тим, що декілька документів, котрі вийшли з королівської канцелярії, були пов'язані з Поділлям²⁵.

Як й інші піддані польського короля Владислава II Ягайла, подоляни взяли участь у кампанії 1410 р. Шляхтичі, котрі проживали на території Поділля, були особистими слугами монарха, тож вони мусили на його заклик збиратися в похід. Це саме стосувалося й тієї частини шляхти, котра в 1402–1409 рр. отримала від короля земельні володіння. У кожному з наведених документів ішлося, що власник нового маєтку на Поділлі має служити особисто та виставити зі своїх володінь певне число вершників і піхотинців²⁶. Незначна кількість королівських документів із цього періоду не дозволяє побачити адміністративну структуру Подільської землі. Усі акти, що виходили з канцелярії Владислава до 1410 р., містили згадки лише про замкові повіти Поділля, яких було три – Кам'янецький, Смотрицький, Летичівський. А це не все історичне Поділля на той час.

²⁵ Це насамперед акт для Фредра з Плешовиць на села під Кам'янцем (див.: *Zbiór dokumentów Małopolskich / Wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś. – Cz. VI. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1974. – №1749. – S. 332–334*). Та єдиний документ, що його начебто Владислав II Ягайло надав відразу після битви руському лицареві Іванові Сушикові з Романова на декілька сіл під Тереховлею (див.: *Ibid. – №1473. – S. 327–329*). Тут Тереховля вживається в контексті історичного Поділля, як місто й повіт, що були приєднані королем до своїх руських володінь у 1395 р., а після 1434 р. ввійшли до складу Галицької землі Руського воєводства. Документ для Івана Сушика з Романова є ще одним прикладом культивування історіографічних міфів і вимагає комплексного підходу у ширших хронологічних межах з огляду на те, що це єдиний на сьогодні акт, яким король Владислав II Ягайло відзначив будь-кого з об'єднаного війська щойно після перемоги під Грюнвальдом. Складність у дослідженні цього документа полягає в тому, що він відомий нам із пізнішої копії 1578 р., часів правління Стефана Баторія. Для прикладу див.: *Mason O. 1410 рік: відлуння Грюнвальда у середньовічній Тереховлі та її околицях (до питання про участь лицарів з Галичини у великій війні 1409–1411 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Серія «Історія». – Вип. 2. – Тернопіль, 2004. – С. 4–9*. К. Квятковський у доволі дивний спосіб використав цей документ для опису подій після битви: «Після ранішньої меси та сніданку, перед маршем [війська], король напевно здійснив низку надань для тих, хто особливо відзначився у Грюнвальдській битві, підтвердженням чого є збережений у старопольському перекладі підтверджуючий документ надання двох сіл для Іванка Сушика з Романова» (див.: *Kwiatkowski K. Wyprawa letnia 1410 r. // Józwiak S., Kwiatkowski K., Szybkowski S. Wojna Polski i Litwy z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411. – Malbork, 2010. – S. 473*). Другим наданням після цієї битви, зробленим дещо пізніше, стало саме Поділля, яке в пожиттєве володіння отримав великий князь литовський Вітовт (див.: *Михайловський В. Еластична спільнота... – С. 97–107*). Не виключено, що такий збіг обставин випадковий і це аж ніяк не дозволяє вважати Поділля якоюсь винятковою територією, суперництво за котру ставало чи не головним завданням центральноєвропейських монархів у той час.

²⁶ Докл. про це див.: *Михайловський В. Роздача земельної власності на Західному Поділлі за Владислава II Ягайла (1402–1413, 1431–1434) // Вісник Львівського університету: Серія історична. – Вип. 38. – Л., 2003. – С. 596–630*.

Імовірно, що мобілізацію своїх підданих із руських земель, та Поділля зокрема, Владислав II Ягайло проводив особисто. Якщо подивитися на його ітнерарій за перші місяці 1410 р., то найсхіднішим містом, яке він відвідав, була Тереховля (а можливо й Кам'янець)²⁷. Отже для призову руських підданих король на початку весни вирушив на схід. Упродовж місяця він був у Лежайську, Ярославі, Львові, Глинянах, Тереховлі, Галичу, знову у Львові, Городку, Медиці й удруге в Лежайську²⁸. Можна припустити, що поява короля на руських землях та на Західному Поділлі стала тим мотивуючим фактором, який вплинув на мобілізацію шляхти з цієї території.

Я.Длугош у своїй «Хроніці славетного Польського королівства» описав усі об'єднані сили польсько-литовсько-руського війська, зібраного на кампанію 1410 р., за хоругвами. Територіальні та приватні підрозділи в його опису одержали порядкові номери. Загалом у складі королівського війська в битві під Грюнвальдом узяли участь хоругви з руських земель: Львівської (№12), Перемишльської (№14), Холмської (№16), Подільської (№17–19), Галицької (№20)²⁹. Також у частині об'єданого війська, що підлягала великому князеві литовському Вітовту, бачимо київську хоругву³⁰.

Усе було би просто, якби кожна територіальна одиниця (земля, воеводство) виставила по одній хоругві. Але Подільська земля виставила три. Це не могло не збентежити навіть Я.Длугоша, котрий писав про це за добрих півстоліття по самій битві та, як припускають дослідники, здебільшого користувався спогадами власного батька, що брав у ній участь. Хроніст вирішив пояснити кількість подільських хоругв, які на поле бою виступили під знаком сонця на червоному тлі, чисельністю населення на Поділлі³¹. Таке тлумачення стало хрестоматійним прикладом неможливості як доведення, так і спростування того факту, що лише з Поділля було мобілізовано три хоругви, а не одну, як із решти територій. Не варто звинувачувати дослідників у небажанні з'ясувати причину цього феномену. Подільська історія другої половини XIV та всього XV ст. настільки бідна джерелами, що виявлення будь-якого нового документа стає неабиякою подією, як-от нещодавно з актом Федора Коріатовича від 1392 р. для Пашка Васновича (див. вище).

Увага істориків здебільшого фокусувалася на контексті політичних реалій початку XV ст. Після поразки Вітовта 1399 р. на Ворсклі й загибелі там володаря західноподільських теренів краківського воеводи та старости Спитка з Мельштина король Владислав II Ягайло змушений був передати його частину Поділля своєму молодшому братові Свидригайлові. Утеча останнього наприкінці 1401 р. до Тевтонського ордену спричинила впровадження

²⁷ Gąsiorowski A. Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434. – Warszawa, 2015. – S.69.

²⁸ Ibid.

²⁹ *Ioannis Dlugossii. Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae: Libri 10–11 (1404–1412)* / Ed. K.Vaczkowski etc. – Warszawa, 1997. – P.90.

³⁰ Ibid. – P.93.

³¹ Ibid. – P.90 («Хоругви сімнадцята, вісімнадцята, дев'ятнадцята з Подільської землі (з огляду на велику кількість населення, що тут проживало, мала вона три хоругви), кожна з них мала в гербі знак сонця на червоному тлі» / «Decimum septimum, decimum octavum et decimum nonum terre Podolie (tria enim signa abundante multitudine habebat) quorum quodlibet faciem solarem in campo rubeo habebat pro insigni»).

прямого королівського правління на Західному Поділлі, свідченням чого стали намісники в Кам'янці 1402–1410 рр.³² та вже згадувані вище надання шляхті. Але ці політичні трансформації не давали й не могли дати задовільних пояснень щодо кількості подолян під Грюнвальдом, хоча сам факт наявний чи не в усіх працях, пов'язаних з історією битви та кампанії 1409–1411 рр.³³ Справді, такий виняток важко було не помітити. Натомість значно гірше виглядало з його поясненням.

В останній ґрунтовній синтезі історії війни К.Квятковський у традиційний уже спосіб зробив спробу дати відповідь на цей казус, зазначивши, що кількість хоругв від Поділля не конче відповідає адміністративно-територіальному устрою краю в XV ст., якщо брати до уваги лише майбутнє Подільське воеводство. Зазначу, що вести предметну дискусію без опрацювання всієї інформації про повіти, замки, міста, межі Подільської землі у цей час складно³⁴. Ще одним аргументом про неможливість виставити таку кількість воїнів, на думку К.Квятковського, було слабе залюднення цієї території³⁵. З останнім твердження можна було би погодитися з огляду на вкрай незадовільну джерельну базу для тогочасного Поділля. Як і з тим, що це також не може слугувати аргументом у припущенні про чисельність населення на Поділлі загалом. Відомі на сьогодні документи Федора Коріатовича від 1391 та 1392 рр. демонструють той факт, що представники оточення останнього подільського князя, Гринько з Соکیلця й Пашко Васнович, отримали у східній частині князівства розлогі маєткові комплекси з багатьма населеними пунктами (у першому випадку – 13, у другому – 7)³⁶. Така кількість не може остаточно спростувати тезу про слабе заселення краю, але принаймні дозволяє підважити її категоричність. Коли тільки два документи дають у розпорядження істориків чимало населених пунктів, та ще й у східній частині Поділля, наближеній до небезпечної степової зони, це змушує шукати інші пояснення кількості подільських хоругв у війську Владислава II Ягайла під Грюнвальдом.

Якщо навіть зробити підрахунки за всіма документами Владислава II Ягайла для Поділля 1402–1409 рр., то кількість озброєних людей, які мали виставляти на потребу короля власники отриманих від нього маєтків, становитиме лише 15 вершників і 43 стрільця³⁷. Навряд чи цього вистачить для

³² Urządnicy podolscy XIV–XVIII w.: Spisy / Opr. E.Janas, W.Kłaczewski, J.Kurtyka, A.Sochacka. – Kórnik, 1998. – №528–534. – S.116–119.

³³ Для прикладу, подібна презентація присутня в популярній книжці А.Надольського, яка добре відображає стереотипність, а почасти некритичну полоноцентричність автора при оцінці персоналій та описуваних подій (див.: *Nadolski A. Grunwald 1410.* – Warszawa, 1996. – S.57–58).

³⁴ *Михайловський В.* Формування території історичного Поділля у другій половині XIV ст. // Український історичний журнал. – 2017. – №3. – С.67–82.

³⁵ *Kwiatkowski K.* Wyprawa letnia 1410 r. – S.280–281.

³⁶ *Груша А.* Невядомая грамота Фёдора Карыятавіча за 1391 г. // Беларускі гістарычны агляд. – Т.8. – Сп.1/2. – Мінск, 2001. – С.130–134; *Мікульскі Ю.* Новая грамота князя Фёдора Кариатовича 1392 г. // Беларуская даўнына / Рэд. Ю.Мікульскі. – Вып.1. – Мінск, 2014. – С.147–150. Детальний аналіз грамоти див.: *Михайловський В.* На маргінесі документа подільського князя Федора Коріатовича від 1392 р. // *Ruthenica: Щорічник середньовічної історії та археології Східної Європи* / Ред. О.Толочко, В.Ричка. – Т.ХІІІ. – К., 2016. – С.188–197.

³⁷ Підрах. за: *Михайловський В.* Роздача земельної власності на Західному Поділлі за Владислава II Ягайла (1402–1413, 1431–1434). – С.600–601. Найбільшу кількість озброєних

формування трьох хоругв. До того ж маємо пам'ятати й місцеві політичні реалії перед Грюнвальдом. Королівська влада не поширювалася на все Поділля, адже східна його частина була в розпорядженні Вітовта. І тут постає чергова дилема. Якщо з цієї території було проведено мобілізацію на кампанію 1410 р., то в якій частині об'єднаного війська мали б перебувати подільська/подільські хоругви? Длугошів опис сил Вітовта дуже лаконічний і серед територіальних підрозділів там немає подільської хоругви. Тоді ще більш малоймовірні три подільських хоругви лише з теренів Західного Поділля.

Спроба прив'язати кількість подільських хоругв до адміністративно-територіального устрою може бути слушною, адже, як видно з переліку основних центрів Поділля у другій половині XIV – першій третині XV ст., кількість замків, центрів замкових повітів і міст, відомих зі «Списку русских городов дальних и ближних», була значною й дорівнювала п'ятнадцяти. А отже, цілком могла би забезпечити набір трьох хоругв. Як зазначає К.Квятковський, мобілізаційні можливості руських земель Польського королівства були значними. Якщо повірити свідченням того ж таки Я.Длугоша, у 1426 р. Владислав II Ягайло на прохання угорського короля Сигізмунда Люксембурзького скликав із руських земель Корони 5 тис. воїнів³⁸. І це з більшої й залюдненішої території, але до якої не можна в той час зараховувати Поділля, що перебувало під владою Вітовта. Це все було можливим тільки за умови повної мобілізації з руських земель панів і рицарів для власної кампанії³⁹. Як зазначено у відповідному місці Длугошевої «Хроніки славетного Польського королівства», їх кількість була чималою. Підсумовуючи свої міркування, К.Квятковський стверджує, що три підрозділи з Поділля могли брати участь у війні, але відповіді на це питання він не дає. Як і не пропонує можливого способу розв'язання казусу. В оповіді Я.Длугоша зазначено, що всі шляхтичі з руських земель мали взяти участь у кампанії 1426 р., ідеться також про санкції проти тих, хто ухилявся – їх покарали ув'язненням⁴⁰. Така суворість пов'язана з тим, що на шляхту руських земель ще не поширювалися норми коронного права, і ці шляхтичі вважалися особистими слугами короля, а отже мусили виконувати всі його розпорядження, навіть такі, що вимагали участі у військових діях поза межами королівства. Натомість коронна шляхта ще 1374 р. домоглася від Людовика I, серед іншого, звільнення від участі в походах власним коштом. Ще одним з обов'язків володаря було фінансування закордонної виправи коронної шляхти⁴¹. Ці юридичні норми поширюються на руських землях лише 1434 р., коли шляхту на той момент уже Подільського та Руського воеводств зрівняють у правах із коронною.

воїнів мав виставити П.Шафранець – 6 вершників зі списками («sex lanceis») та 20 стрільців («duodecim ballistariis»), а середня кількість вояків, що мали нести службу з одного маєтку, становила 1–2 вершники та 2–4 стрільця.

³⁸ Kwiatkowski K. Wyprawa letnia 1410 r. – S.281.

³⁹ Ioannis Dlugosii. Annales seu Cronicae Incliti Regni Polonie: Libri 11 (1413–1430) / Ed. K. Baczkowski etc. – Warszawa, 2000. – P.221 («[...] усім панам і рицарям Русі наказує вирушити на виправу» / «[...] omnibus terrarum tantummodo Russie baronibus et militibus in expidicionem huiusmodi iubet proficisci»).

⁴⁰ Ibid. – P.222.

⁴¹ Uruszczak W. Historia państwa i prawa polskiego. – T.I (966–1795). – Warszawa, 2016. – S.158.

А якщо спробувати зіставити згадані Я.Длугошем 5 тис. осіб, змобілізованих королем у 1426 р., з іншими джерелами, то тут у пригоді нам стають списки шляхтичів, які зібралися на з'їзд у Галичі 28 червня 1427 р. Так, зі Львівського та Перемишльського повітів прибули по 46, Галицького – 63, Сяноцького – 90, Тереховського – 28, Коломийського – 14, із різних повітів Руської землі – 132⁴². Отже разом – 419 шляхтичів. Навіть якщо припустити, що далеко не всі з'їхалися на зустріч із монархом, то ця кількість може слугувати певним орієнтиром щодо мобілізаційних можливостей руських земель у той час. Адже це зовсім інший тип документа, ніж надавчі акти на право володіння землею, як це видно з підрахунків кількості озброєних людей, що мали виставляти на потребу короля власники подільських маєтків. І якщо вважати, що кожен шляхтич вирушав у похід не сам, а у супроводі слуг, то все одно кількість, наведена Я.Длугошем і використана К.Квятковським як приклад мобілізаційних можливостей руських теренів Корони, значно перебільшена. Навіть якщо рахувати, що 1 вершник це щонайменше додатково 2 особи, котрі виступали разом із ним, то все одно кількість усіх, кого можна було б зібрати з руських земель у 1420-х рр., навряд чи перевищуватиме 2 тис.

На мою думку, пошук відповіді на питання про три подільських хоругви не слід пов'язувати з чисельністю населення, як це запропонував ще Я.Длугош, адже задовільної відповіді з огляду на стан джерел ми так ніколи й не отримаємо. Імовірно, що три подільських хоругви в битві під Грюнвальдом 1410 р. означають не що інше, як існування на той час уявлень про велике Поділля як краю, котрий складається з трьох частин, тотожних володінням трьох «отчичів і дідичів Подільської землі», переможених великим князем литовським Ольгердом на Синіх Водах у 1362 р. Про таке уявлення щодо внутрішнього поділу Поділля, яке існувало ще на початку XV ст., Я.Длугош міг і не знати. Не дивно, що в його хроніці немає відомостей про Синьоводську битву та прихід на цю територію литовських князів Ґедиміновичів⁴³. Тому-то він і запропонував для пояснення цифри 3 таку логічну, як на його розуміння, інтерпретацію. Час, коли Я.Длугош писав свою хроніку (1440–1470-ті рр.), був уже значно віддаленим не тільки від описуваних ним подій війни з Тевтонським орденом, а й майже на століття відстояв від сформування Поділля як окремого регіону на українських землях. Тож годі очікувати від польського історика XV ст. спроб з'ясування цього явища. А от на час кампанії 1410 р. тотальну мобілізацію, проведену Владиславом II Ягайлом із руських земель, і на Поділлі зокрема, мабуть було здійснено настільки ретельно, що це дало змогу зібрати три подільських хоругви з трьох частин краю. Тут лише можна припустити, з огляду на наявні регіональні центри, що пунктами мобілізації могли стати Кам'янець і Смотрич – на заході, Брацлав, Сокилець – у центрі,

⁴² Підрах. за: *Halecki O. Z Jana Zamoyskiego inwentarza Archiwum Koronnego: Materiały do dziejów Rusi i Litwy z XV w.* – Kraków, 1917. – S.36–50. Загалом ця подія заслуговує на ґрунтовне опрацювання, адже списки шляхтичів, що з'їхалися під Галич для зустрічі з королем Владиславом II Ягайлом, для українських земель першої третини XV ст. є унікальним джерелом, вони дозволяють побачити своєрідний зріз шляхти на рівні земель і повітів.

⁴³ Див.: *Ioannis Dlugosii. Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae: Libri 9 (1300–1379)* / Ed. S.Budkova etc. – Warszawa, 1978.

Черкаси та Звенигород – на сході краю. І ймовірно, що вояків, зібраних зі Східного Поділля, котре перебувало під владою великого князя литовського, було включено саме до цих трьох подільських хоругв. Адже Вітовт володів частиною Поділля з ласки короля Владислава.

***

Поділ Поділля на три частини скоріш за все усталився у середині XIII ст., коли Куремса передав цю землю в управління трьом своїм синам. Імовірно, це добре пасувало до фізико-географічних особливостей межиріччя Дніпра і Дністра, якщо такий поділ використовувався в подальшому, навіть у наступному столітті. Вірогідно, це дозволило татарам контролювати основні транспортні артерії у цій частині Європи, що згодом, у середині XIV ст., стануть чи не головною метою литовського просування на південь.

Інформація про потрійний поділ Поділля ще раз з'явиться у джерелах після перемоги великого князя литовського Ольгерда над трьома «отчичами й дідичами Подільської землі» в битві на Синіх Водах 1362 р. А означення для кращої локалізації села «Бакъсановць» – «на Дмитрове» в документі для Пашка Васновича від 1392 р., тобто вже за правління останнього з братів Коріатовичів, дозволяє більш чітко визначити принаймні територію одного з трьох володарів Поділля в долитовський час. Терени, підвладні Хаджибееві й Кутлубугові, попри спроби істориків «посадити їх на землю» шляхом прив'язки до відомих із пізніших джерел топонімів і гідронімів, залишаються на сьогодні дискусійними. Важко собі уявити, що володіння обох із них знаходилися в районі озера Катлабуг та міста Хаджибея. А якщо припустити, що така локалізація реальна, то це цілкоміто змінює наше розуміння того, яку ж територію відвоювали в татар Ольгерд і старші Коріатовичі.

Зазначення в опису об'єднаного польсько-литовсько-руського війська в битві під Грюнвальдом трьох подільських хоругв свідчило про існування уявлення (вже архаїчного на початок XV ст.) про поділ Поділля на три частини. Пошуки істориками логічного пояснення саме такої кількості хоругв велися здебільшого поверхово в не до кінця коректному ключі з'ясування адміністративно-територіального устрою цієї території на початок XV ст. та мобілізаційного ресурсу всіх руських земель, що перебували під владою польського короля Владислава II Ягайла. Ширші хронологічні межі та пошуки поділу Поділля у XIV ст. дозволили припустити, що під Грюнвальдом 1410 р. востаннє було представлено велике Поділля, котре складалося з трьох частин.

REFERENCES

1. Archiwum Główne Akt Dawnych. Tak zwana Metryka Litewska. dział IV B. sygn.17.
2. Archiwum Narodowy w Krakowie. Archiwum Sanguszków. sygn. 92.
3. Dashkevych Ya. (2006) Stepovi derzhavy na Podilli ta v Zakhidnomu Prychornomor'i iak problema istorii Ukrainy 13 st. In *Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia*

i Volyni – Materials and Studies on Archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area 10, 112–121. [In Ukrainian].

4. Hurmuzaki E. (Comps.) (1890). *Documente privitoare la Istoria Românilor*. vol. I. part 2. București: (s. e.) [In Romanian, Latin].

5. Krykun M., Piddubniak O. (Comps.) (2008). *Dokumenty Bratslavs'koho voievodstva 1566–1606 rokiv*. L'viv: Naukove Tovarystvo imeni Shevchenka. [In Ukrainian].

6. Franko Z. (1979). *Hramatychna budova ukrains'kykh hidronimiv*. 1979: Naukova dumka. [In Ukrainian].

7. Gąsiorowski A. (2015). *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*. wyd. 2. Warszawa: Instytut Historii PAN. [In Polish].

8. Halecki O. (1917) *Z Jana Zamoyskiego inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Litwy z XV wieku*. Kraków: Akademia Umiejętności. [In Polish, Latin].

9. Halenko O. (2005). Zolota Orda u bytvi na Synikh Vodakh u 1362 r. In *Syn'ovods'ka problema u novitnikh doslidzhenniakh*, 129–159. Kyiv: Instytut Istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [In Ukrainian].

10. Hrusha A. (2008). Neviadoma hramata Fiodara Karyiatavicha za 1391 h. In *Belaruskі historychny ahliad – Belarusian Historical Review t. 8. ssh. 1–2*, 123–135. [In Belarusian].

11. *Ioannis Dlugosii. Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae. Libri 9 (1300–1379)* (1978). ed. S. Budkowa etc. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [In Latin].

12. *Ioannis Dlugosii. Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae. Libri 10–11 (1404–1412)* (1997). ed. K. Baczkowski etc. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [In Latin].

13. *Ioannis Dlugosii. Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae. Libri 11 (1413–1430)* (2000). Ed. K. Baczkowski etc. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [In Latin].

14. Loparev M. (ed.) (1889). Khozhenie inoka Zosimy 1419–1422 gg. In *Pravoslavnyj Palestinskij sbornik – Orthodox Palestinian collection t. VIII. vyp. 3 (24)*, 1–27. [In Russian].

15. Krykun M. (2008). Kil'kist' i struktura poselen' Bratslavs'koho voievodstva v pershii polovyni XVII stolittia. In M. Krykun. *Bratslavs'ke voievodstvo u XVI–XVIII stolittiah. Stati i materialy* (187–301). L'viv: Ukrains'kyi Katolyts'kyi Universytet. [In Ukrainian].

16. Krykun M. (2011). Kil'kist' i struktura poselen' Podil's'koho voievodstva v 1 pol. XVII st. In M. Krukun. *Podil's'ke voievodstvo u XV–XVIII st. Stati i materialy* (155–330). L'viv: Naukove Tovarystvo imeni Shevchenka. [In Ukrainian].

17. Kwiatkowski K. (2010) Wyprawa letnia 1410 roku. In S. Józwiak, K. Kwiatkowski, A. Szweida, S. Szybkowski. *Wojna Polski i Litwy z zakonem krzyżackim w latach 1409–1411*. Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku. [In Polish].

18. Masan O. (2004). 1410 rik: vidlunnia Hriunval'da u seredn'ovichnii Terebovli ta ii okolytsiakh (do pytannia pro uchast' rytsariv z Halychyny u velykii viini 1409–1411 rr.) In *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii – Scientific notes of Volodymyr Hnatyk Ternopil National Pedagogical University. Series: History 2*, 4–9. [In Ukrainian].

19. Mikul'ski Yu (2014). Novaia hramata kniazia Fiodora Karyatovycha 1392 h. In *Belaruskaiia davnyna – Belarusian ancient vyp. 1*, 147–150. [In Belorussian].

20. Mykhaylovskiy V. (2012). *Elastychna spil'nota. Podil's'ka shliakhta u druhii polovyni 14–70-kh rokakh 16 st*. Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

21. Mykhaylovskiy V. (2017). Formuvannia terytorii istorychnoho Podillia u druhii polovyni 14 st. In *Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal 3*, 67–82. [In Ukrainian].

22. Mykhaylovskiy V. (2016). Na marhinesi dokumenta podil's'koho kniazia Fedora Koriatovycha vid 1392 r. In *Ruthenica XIII*, 188–197. [In Ukrainian].

23. Mykhaylovskiy V. (2003). Rozdacha zemel'noi vlasnosti na Zakhidnomu Podilli za Vladyslava II Yagaila (1402–1413, 1431–1434). In *Visnyk L'viv's'koho universytetu. Serii: Istorychna – Visnyk of the Lviv University. Historical Series 38*, 596–630. L'viv, 2003. [In Ukrainian].

24. Nadolski A. (1996). *Grunwald 1410*. Warszawa: Bellona. [In Polish].

25. Nühket V. (2014). New science and old sources: why the Ottoman experience of plague matters. In *The Medieval Globe. vol. 1: Pandemic disease in the Medieval World. Rethinking the black death*, 193–227.
26. Nühket V. (2015). *Plague and Empire in the Early Modern Mediterranean World. The Ottoman Experience, 1347–1600*. Cambridge University Press.
27. Ulaschuk N. (Comps.) (1980). *Polnoe sobranie russykh letopisej t. 35*. Moskva: Nauka. [In Russian].
28. Ruseev N. (199). *Moldavia v "temnye veka"*. In *Stratum plus 5*, 379–407. [In Russian].
29. *Slovník hydronimiv Ukrainy* (1979). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
30. Szczur S. (2009). W sprawie sukcesji andegawęńskiej w Polsce. In *Roczniki Historyczne – Historical Annals LXXV*, 61–104. [In Polish].
31. Uruszczak W. (2016) *Historia państwa i prawa polskiego. t. I (966–1795)*. Warszawa: Wolters Kluwer. [In Polish].
32. Janas E., Kłaczewski W., Kurtyka J., Sochacka A. (Comps.) (1998). *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*. Kórnik: Biblioteka Kórnicka. [In Polish].
33. Sułkowska-Kuraś I., Kuraś S. (Comps.) (1974). *Zbiór dokumentów Małopolskich. cz. VI. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowe imienia Ossolińskich*. [In Polish, Latin].

VITALII MYKHAYLOVSKIY

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine Borys Hrinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine), e-mail: mykhaylovsky@gmail.com

POSSESSIONS OF "THREE TATAR TSARS" AND CONCEPTION OF A "TRIPLE PODILLIA" IN THE BATTLE OF GRUNWALD

The article analyzes the partition of the historical region of Podillia, which emerged in the mid-14th century as a result of the defeat of its Tatar rulers in the Battle of Blue Waters in 1362 and the expansion of the Grand Duchy of Lithuania's influence southeast. A preceding historical tradition reflected in the chronicle "Tale of Podillia" describes the partition of the territory in the interfluvium of the Dnipro and the Dniester rivers among three Tatar rulers of Podillia: Kutlubuh, Khadjibey, and Dmytro. It is very difficult to localize their lands precisely due to the scarcity of documentary sources from the 14th century. Based on the toponyms mentioned in the documents of the Koriatovyches, the paper clarifies the boundaries of Dmytro's lands. Based on the analysis of hydronyms the article designates the likely lands owned by Kutlubuh. The image about Podillia as divided in three parts endured till the beginning of the 15th century. At the time Podillia was divided in two parts: the western under the rule of King Władysław II Jagiełło, and the eastern under the governance of Grand Duke Vitautas. The description of the royal army in the Battle of Grunwald in 1410 includes three Podolian military units. Podillia became the only territory that sent three units. Jan Długosz, the author of this account, explained this fact by a large number of Podolian population. The available written sources of the late 14th – early 15th centuries do not confirm such interpretation. It is more likely that at the beginning of the 15th century the three Podolian units in Grunwald reflected an older image of Podillia as a territory that consisted of three parts.

Keywords: Podillia, Tatars, Grand Duchy of Lithuania, Grunwald.